

Wille und Charakter. Eine Erziehungslehre auf moderner Grundlage, von Dr. Julius Baumann, Professor der Philosophie in Göttingen. 2. Aufl. Berlin, 1905. 97. 1.

Az élet a maga szövvényes útjaival sok kísértésnek teszi ki az ifjút; azért ne csak ismeretekkel fegyverezzük fel a tanulót, hanem arra törekedjünk, hogy *akarátát és jellemét* erősítsük, mert csak így fog tudni ellent állni a sok kísértésnek és győzedelmeskedni a feltornyosuló akadályokon.

A címben idézett munka fiziologiai alapon magyarázza az akarat és jellem fejlődését. Egyik fő elve, hogy nincs oly lelki tünetmény, mely nem volna visszavezethető valamely testi tulajdonságra; így tehát az akarat ereje vagy az akarat gyengesége a legtöbb esetben testi okokra vezethető vissza; mindazonáltal a *nevelésnek* is nagy szerepe van az akarat és jellem fejlesztésében.

A munka főbb fejezetei: 1. Az akarat fiziologiailag feltételezve; 2. Az akarat fejlődése; 3. Az akarat képzése; 4. Az akarat képzésének főtörvényei; 5. A jellemfejlesztés főtörvényei; 6. Az erkölcsi tulajdonságok képzése.

1. *Az akarat fiziologiailag feltételezve.* — Miután általánosságban a testi és lelki élet szoros viszonyáról szólt, az akarat gyengeségének különféle példáit sorolja fel, a milyenek az *abulia* és az *automatismus*; az előbbi hiba abban áll, hogy aki benne szenved, nem tudja magát semmire elhatározni, az utóbbi esetben pedig az illető mechanikusan cselekszik, anélkül, hogy tudatában volna annak, a mit tesz. Ezután az agy sérüléseiből származó hibákat sorolja elő, milyenek az *afasia*, *amnesia* stb.

Az akarat elfáradására is különféle kísérleteket tettek: így sikerült kimutatni, hogy az akarat segítségével nagyobb erőt fejthetünk ki, de a munkaképesség hamar megszűnik; ha azonban elektromos árammal hatunk az izmokra, akkor azokat tovább tarthatjuk munkában. Az izmok elfáradását bizonyos mérges anyagok okozzák. Megfeszített akarat természetesen az izmokra is gyöngítőleg hat. Alkohol gyenge dózisban emelte az akarat erejét, míg a dohányzás hátráltatta; mindkettő azonban csak 1—2 óráig éreztette hatását.

Az akarat csak lassan növekszik a gyermeki agy fejlődésével; kezdetben csak az animalis életre vonatkozó ingerekre reflektál, később fejlődnek ki a lelki tehetség egyéb oldalai: az ösztön, a kívánság, az akarat.

2. *Az akarat fejlődése.* — Számos folyamat megy véghez az emberben, mely nem függ az akarattól; ilyenek a vegetatív működések: az emésztés, vérkeringés, léleklzés; vagy a szellemi élet elemi megnyilvánulásai, mint az érzet, emlékezet, értelem; de ezekre

is nagy befolyással lehet az akarat. Ismeretes, hogy az emlékezetnek különböző formái vannak; némelyiknek a szavak iránt van érzéke; ez a *verbo-auditiv* memoria, másnak a látott szó iránt, ez a *verbo-visualis* memoria. Van ember, aki nem tud magának valamely dolgot megjegyezni, ha fel nem írja. Hogy az akaratnak milyen befolyása lehet, mutatják egyes esetek, mint pl. egy ezredesnek megvolt az a képessége, hogy halottnak tetette magát; ilyenek a fakirok és más esetek.

Az akarat elemei: az *öszlönök*, *vágyak* (tudásvágy, becsvágy); az ezekre vonatkozó képzetek idézik elő az akaratot. Wundt szerint *akarat minden belső cselekvés*, különösen belső erős cselekvés; típusa a figyelem. Később úgy határozta meg, hogy az *akarat tudatos mozgás*. (Wille willkürliche Bewegung).

3. Az *akarat képzése*. A felvilágosodott 18. század az értelem felvilágosítása által kívánta az akaratot erősíteni, a rá következő érzelmesség kora a szívre iparkodott hatni, hogy így jöjjön létre a cselekvés. De mindez a kettő nem elegendő; látjuk, hogy sok ember szívesen akarna valamit megtenni és még sem képes rá. Diderot mondja: «Életünk $\frac{3}{4}$ részét azzal töltjük, hogy akarunk valamit és nem tesszük meg, vagy olyast teszünk, amit nem akarunk.»

Akarat az, ha valamely képzetre szellemi vagy testi cselekvés következik. Ahol tehát az erre vonatkozó képzetek hiányzanak, ott tudatos cselekvés be nem következhetik. A zenéhez nem értő ember nem tudja elképzelni a zenei élvezet örömeit; praktikus természetű emberek nem képesek egyszerre theoretikusok lenni; a bátor ember nem tudja elképzelni, hogy lehet valaki gyáva stb. Ahol az ezekre vonatkozó képzetek megvannak, de csak gyengén, ott az akarat is gyenge lesz.

Ezek után felmerülhet tehát a kérdés, hogy fejleszthető-e az akarat? Rousseau mondja, hogy minden képzés a *természet* fejlődése, csak alkalmat kell adni tehát annak, ami az emberben megvan, hogy fejlődjék.

4. Az *akarat képzésének főtörvényei*. — Az akarat első sorban a *gyakorlattól* függ. Ha a gyermeknek ösztönszerűleg sikerül valami, akkor igyekezni kell azt benne *tudatossá* tenni; sokszor a dicséret és buzdítás is igen emelőleg hatnak. A *gyakorlatnak* és *szoktatásnak* fontosságát régen felismerték, már Aristoteles is hangoztatta. Ezenkívül gondoskodni kell megfelelő üdülésről erőltetett és nehéz munka után, továbbá megfelelő testi ápolásról; izgató italok és ételek kerülendők, ehelyett nyugalom ajánlatos, vagy friss levegőn való tartózkodás, továbbá könnyű társas játékok; megfelelő testi táplálkozás is szükséges.

Nagy ereje van a példának a felnőtteknél, mely a gyermekek-nél az *utánzásvágyban* nyilvánul. Nemzetek is gyakran más népeket akarnak utánozni; valamely nemzetnek alkotmány kell, mert a másiknak is van; ha valahol forradalom üt ki, a többiek is követik. *Tarde* (les lois de l'imitation) szerint az egész történelem *utánzás*. Azonban utánzás is csak ott lehetséges, ahol a megfelelő képzetdispositiok megvannak. Nehéz idegen nyelvet teljesen elsajátítani, mivel a megfelelő dispositio hiányzik.

Nagy befolyással van az akaratra a *büntetés* és *jutalmazás* is. Arra kell törekedni gyakran, hogy a tudattalan akaratot tudatossá változtassuk. Így a gyermek gyakran azért cselekszik helyesen, hogy másoknak tetszését megnyerje; idővel azonban a helyes cselekedet maga is örömet fog neki szerezni.

A *figyelem* sokban hozzájárul az akarat erősítéséhez, különösen ott, ahol a megfelelő tehetség is megvan. Nem szabad visszariadni az első balsikertől, mert idővel megjön a siker; azért a tanításnál oly képzetkörökhöz kell kapcsolni az oktatást, melyek már megvannak, hogy a tanuló követhesse az előadást; ha ez nincs meg, úgy a tanítás eredménytelen lesz.

5. *A jellemfejlesztés főtörvényei.* — Az akaratfejlesztésnek főcélja, hogy jellemes embereket neveljünk. Minthogy a jellem bizonyos állandóságot tételez fel, ennél fogva azt a gyermekben hiába keressük, mivel annak lelki tulajdonságai mindig változnak. Hogy a tanuló jellemét erősítsük, szükséges lesz, hogy a körülményektől, környezettől, viszonyoktól függetlenné tegyük; erősítsük úgy, hogy a kísértésnek ellenállni tudjon. Erre igen alkalmasak leendenek a klasszikus olvasmányok, melyek az erős jellemnek kiváló példáit mutatják. Minden esetre számolni kell az öröklött jellembeli tulajdonságokkal is; azért praktikus természetű emberek foglalkozzanak üres óráikban ideális dolgokkal és vizont.

Az *indulatok* gyakran akadályoznak minket a helyes cselekvésben, azért halasszuk el ilyenkor a cselekvést, úgyszintén, ha ingadozunk valamiben. A kísértéstől a figyelmet irányítsuk el.

6. *Az erkölcsi tulajdonságok fejlesztése.* — Az erkölcsös élethez szükséges *munkásság, jóakarát és józan értelem* ok és okozat, cél és eszköz tekintetében. Munkásság nélkül kenyerét sem keresheti meg az ember. A *jóakarát* magában foglalja azt, hogy az ember a társadalomra is tekintettel legyen; meg kell tanítani arra, hogy ne csak a saját érdekét tartsa szem előtt, hanem a közét is, szóval *altruismusra* neveljük az ifjút. A gyermek ezt már a *családi életben* megismeri; később az iskolában *társaival szemben* kell azt tanusítania, ahol azután megtanulja az erős *nemzeti* érzést is és az *emberiség* iránti szeretetet.

Hozzá kell szoktatni továbbá a tanulót az *igazságszeretetre*, hasonlóképen a testi *tisztaságra* is (erkölcsi szempontból); evégből edzett életmódhoz kell szoktatni, mérsékelt étkezés, sok mozgás a levegőn, nem túlságos szellemi munka elősegíti a célt.

Praktikus értelemre való nevelés pedig azért szükséges, hogy a tanuló ismerje az élet szövevényes útjait; e végből szükséges a természettudományok alapos ismerete. Klasszikus tanulmányok mellett, melyek az idealizmust túlságos mértékben növelnék, szükséges a természettudományokkal való alapos foglalkozás is. A praktikus értelem magában foglalja azt az ismeretet, hogy a természetet az ember technikai behatásokkal megváltoztathatja; épen ez különbözteti meg a műveletlen embert a művelttől.

A függelékben *Benecke* és *Herbart* nézeteit mondja el a szerző az akarat neveléséről. B. szerint a tanítás a képzetek és ügyességek fejlesztését, a nevelés pedig a kedély és jellemfejlesztést tűzi ki célul. A nevelés az egyén belső tulajdonságainak erősítését célozza, azaz *szubjektív* jellegű, a tanítás *objektív* ismeretek és ügyességek elsajátítását célozza.

Herbart szerint a fődolog a tanuló gondolkodását erősíteni; gondolatokból fejlődnek az érzelmek és ebből az elvek és a cselekvés módja.

Az egész könyv, mely általában bő tapasztalatokon alapul, sok becses útmutatást ad az akarat és jellem fejlesztésére; azért minden nevelő haszonnal forgathatja.

Endrei Gerzson.

*

B. Schmid: Philosophisches Lesebuch. Zum Gebrauch an höheren Schulen und zum Selbststudium. Leipzig (Teubner) 1906. 8°. 166 p. Mk. 2-60.

Schmid gyűjteményét első sorban középiskolai használatra, segédkönyvnek tervezte. Kiadására az a külső körülmény indíthatta, hogy a németországi középiskolák újabb tervében a philosophiai propædeutikának nem juttattak önálló helyet. Az olvasókönyv szemelvényeinek egybeállítására különösen azt a célt tünteti elő, hogy a kiadó könyvével a tanulók természettudományi műveltségének philosophiai mélyítését óhajtotta szolgálni.

A mai nap legtöbbet vitatott, a nagy közönséget leginkább érdeklő philosophiai kérdésekkel tanulóink nagyobbára a természettudományok tárgyköreiben ismerkednek meg; ezek iránt épen azon korban éreznek fogékonyságot, midőn az iskolában a tárgyak bősége és inkább részletekbe menő tárgyalása nem juttat elegendő módot.